

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 7, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 330.15.

*М. О. Баштова,
спеціаліст, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ*

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ

*М. О. Bashtova,
specialist, Taras Shevchenko Kyiv National University*

ECOLOGICAL AND ECONOMIC PROBLEMS OF TERRITORIAL DEVELOPMENT OF AUTONOMOUS REPUBLIC OF CRIMEA

Розглянуто особливості екологічного стану навколишнього середовища адміністративно-територіальних одиниць Автономної Республіки Крим. Проведено аналіз основних еколого-економічних проблем регіону, які постають в процесі нерационального використання природно-ресурсного потенціалу досліджуваної території.

The features of the ecological state of environment of administratively - territorial units of Autonomous Republic of Crimea have been considered. The main ecological-economic problems in the region arising in the wastage of natural resources study are have been analysed.

Ключові слова: природні ресурси, екологічна ситуація, антропогенний вплив.

Keywords: natural resources, the environmental situation, the anthropogenic impact.

Актуальність теми. Територія Автономної Республіки Крим має власну територіальну специфіку, до якої треба підходити зі спеціальним (особливим, орієнтованим на конкретну територію) методологічним та методичним апаратом дослідження. Тому розгляд еколого-економічних проблем територіального розвитку має спиратися на ґрунтовний аналіз соціально-економічної та екологічної ситуації, що склалася в регіоні.

Постановка проблеми. Сучасні процеси модернізації та глобалізації мають значний вплив на стан довкілля Кримського півострова. Дія антропогенного чинника з кожним роком руйнує велику частку природних ресурсів регіону. Це призводить до зміни ландшафтних екосистем і незворотних процесів у природі, що в свою чергу негативно відображається на здоров'ї населення Автономної Республіки Крим.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання взаємодії суспільства та природи, зокрема на території Криму, досліджували такі науковці, як А. В. Гриценко, Ю. Д. Бойчук, О. В. Бугай, Е. М. Солоненко, а також О. І. Пашенцев, І. В. Бережна, М. В. Багров, Є. Ю. Какутич, Н.М.Ветрова, С. В. Хлобистов та інші.

Постановка мети та завдань статті. Метою статті є виявлення актуальних еколого-економічних проблем Автономної Республіки Крим та визначення шляхів їх подолання. У статті висвітлено комплекс проблем, які постають в процесі нерационального використання природно-ресурсного потенціалу досліджуваної території з урахуванням різноманітності природних, соціальних та економічних умов територіального розвитку АР Крим.

Виклад основного матеріалу. Економічний розвиток Автономної Республіки Крим тісно пов'язаний з його геополітичним положенням, природно-кліматичними та ресурсними особливостями, а також наявністю потужного інтелектуального і трудового потенціалу. У структурі промислового виробництва найбільшу питому вагу займають харчова, хімічна і нафтохімічна галузі, машинобудування та металообробка, паливна промисловість. Надра півострова багаті різними будівельними матеріалами. Основними галузями аграрного сектора є галузі рослинництва – вирощування зернових, овочівництва, садівництва та виноградарство, галузі тваринництва-молочне скотарство, птахівництво, вівчарство. Значну частку в економіці Криму, звичайно, займає туризм.

Слід відмітити, що обсяг ВРП в досліджуваному регіоні постійно зростає, що свідчить про його інтенсивний розвиток. Це можна простежити з даних таблиці 1.

Таблиця 1. Динаміка обсягу валового регіонального продукту в Автономній Республіці Крим

Рік	Всього, млн. грн.	У розрахунку на одну особу, грн.
2000	4085	1937
2001	5492	2691
2002	6033	2979
2003	7309	3633
2004	9901	4951
2005	12848	6460
2006	16044	8101
2007	20874	10574
2008	27365	13898
2009	27396	13933
2010	32426	16507
2011	38220	19467

Екологічну ситуацію в Криму можна оцінити як напружену. Основною причиною руйнування ландшафтних систем є антропогенний фактор. Крім того, стан довкілля значною мірою впливає на здоров'я населення. Для Автономії стан навколишнього середовища є чинником її конкурентоспроможності – оскільки особливо важливим напрямком розвитку регіону є розвиток рекреаційно-туристичного комплексу.

Негативним аспектом є також незначне збільшення ситуації техногенного характеру. На території Криму зареєстровано в межах 2 – 3 надзвичайних ситуацій техногенного характеру під час транспортних аварій та в системах життєзабезпечення. Порівняно з 2010 роком їх кількість дещо зменшилась. Зокрема, кількість збитків внаслідок надзвичайних ситуацій у 2010 році становила 45 875 тис. грн., а в 2011 – 15 000 тис. грн., тобто бачимо зменшення на 30 875 тис. грн. Серед

техногенних загроз найбільшу небезпеку для території та населення Автономної Республіки Крим становили радіаційна, гідродинамічна, хімічна, пожежо- та вибухонебезпека. Особливо небезпечними були ситуації, пов'язані з підняттям ґрунтових вод [1]

Великий вплив на екологічну ситуацію регіону в останні десятиріччя надали рішення влади Криму, в основі яких була орієнтація на забезпечення господарських потреб населення. Вони були реалізовані в будівництві великих хімічних заводів на півночі Республіки – на території Красноперекоського району та Алуштинської міськради, будівництвом Північно-Кримського каналу в південній, південно-західній та західній частині півострова, а також розвиток будівельної промисловості в центральному і частково в північному регіонах.

Забруднення атмосферного повітря є особливо актуальним для регіону. Коефіцієнт забруднення повітряного басейну АР Крим (у розрахунку т/км²) є більш, ніж удвічі нижчим від середнього показника по Україні: 5,4 проти 11,1 т/км² відповідно (і в 11 разів нижчим, ніж у Донецькій області (60 т/км²) та в 61 раз нижчим, ніж у Києві (331,6 т/км²)).

Забруднення повітря в АРК походить від двох типів джерел – рухомих (автотранспорту) і стаціонарних (підприємств, насамперед, застарілих, оскільки вони не мають відповідних систем очищення викидів).

Таблиця 2. Динаміка викидів забруднюючих речовин та діоксиду вуглецю в атмосферне повітря

	Обсяги забруднюючих речовин усього, тис. т			Крім того, викиди діоксиду вуглецю		
	стаціонарними джерелами	пересувними джерелами	усього	стаціонарними джерелами	пересувними джерелами	усього
2009	26,4	111,0	137,4	1,2	1,3	2,5
2010	32,3	109,1	141,4	1,4	1,3	2,7
2011	32,9	97,2	130,1	1,4	1,3	2,7
2012	32,7	105,1	137,8	1,5	1,2	2,7

З даних таблиці 2 бачимо, що останнім часом спостерігається тенденція до збільшення викидів, особливо стаціонарними джерелами. Кількість викидів від пересувних джерел має нестабільний характер. До 2011 року включно спостерігалось їхнє зменшення, проте в 2012 році відбулось збільшення викидів забруднюючих речовин.

Серед стаціонарних джерел основними забруднювачами атмосферного повітря є підприємства 1 групи впливу на навколишнє середовище Перекопського промислового вузла, які входять до 100 найбільших підприємств-забруднювачів України – ВАТ «Кримський содовий завод» у Красноперекоську (32,1%) та ЗАТ «Кримський ТИТАН» (37,3%). Значні обсяги викидів відзначені в Армянську, Сімферополі, Ялті та Керчі.

Проблема високого рівня викидів від пересувних джерел є особливо гострою для Криму. Їх частка в загальному обсязі викидів складає 80,8%, тоді, як в Запорізькій області цей показник становить 35,5 %, а в Донецькій – 14,1%. Кількість шкідливих викидів зростає в курортний сезон за рахунок автотуристів. Насамперед, це великі міста кримського узбережжя, особливе навантаження припадає на його південний берег – Ялта, Сімферополь, Алушка, Алушта, а також Євпаторія, Феодосія. [5]

Рескомприроди Криму постійно контролює виконання суб'єктами господарювання заходів, реалізація яких приведе до зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

Зменшення ступеня шкідливого впливу викидів автотранспорту на навколишнє середовище необхідно досягти шляхом:

- будівництва об'їзних доріг в Севастополі, Сімферополі, Ялті, Алушці, Алушті;
- розробки і реалізації схем раціонального руху автотранспорту, схем розміщення гаражів та автостоянок, зокрема на в'їзді до міст-курортів, створення в населених пунктах зон, вільних від руху автотранспорту;
- підтримка розвитку екологічно-чистого громадського та індивідуального транспорту;
- впровадження різних технічних засобів для зниження токсичності викидів (нейтралізатори, клапани чистоти тощо), а також екологічно чистих видів транспорту (електромобілів) для громадського користування.

Водопостачання – це проблема, що впливає не тільки на якість життя населення, але й стримує економічний розвиток регіону. Крим забезпечує свої потреби у воді лише на 16%, а 84% води отримує з Північно-Кримського каналу. Джерелами водопостачання є підземні та поверхневі води. За рахунок власних ресурсів задовольняється лише близько 30% потреби. При цьому, на 100 підземних водозаборах спостерігається перевищення допустимого рівня мінералізації у 3-4 рази, що є чинником ризиків захворювань (Роздольненський, Сакський, Чорноморський та ін. райони).[3]

Гостро стоїть проблема також скидання стічних вод без очищення або недостатньо очищених вод. Основними забруднювачами є об'єкти житлово-комунального господарства (96%), сільського господарства (1%), інші підприємства (3%). Найбільш критична ситуація склалась в м. Сімферополь і Керч, а також в Бахчисарайському, Кіровському, Нижньогірському і Сімферопольському районах. [4]

У зв'язку з відсутністю зворотного водопостачання на водоочисних спорудах до водних об'єктів надходять промивні води, які обумовлюють забруднення малих рік. Перевірки ефективності робіт очисних споруд показали, що значна кількість незадовільно працюючих очисних споруд розташована в сільській місцевості: у Сімферопольському, Бахчисарайському, Роздольненському, Первомайському, Кіровському, Нижньогірському районах. Критичною є ситуація в містах Судак, Феодосія, Керч, Армянськ, Старий Крим, Саки, Сімферополь. Проте якість скиду очищених стічних вод об'єктів, розташованих у великих містах Ялта, Алушта, Феодосія, Євпаторія та в смт. Чорноморське відповідає нормативним вимогам.

Важливими проблемами у цій сфері є також дефіцит питної води, низька санітарна надійність систем водопідготовки, відсутність знезаражувальних установок у сільській місцевості, незадовільний санітарно-технічний стан водопровідних мереж тощо. У багатьох населених пунктах, зокрема і в курортній зоні, цілодобове водопостачання відсутнє. У більшості міст окремі мікрорайони знаходяться на режимному водопостачанні. Особливо загострюється дефіцит питної води у літній період (південно-західний район Ялти, регіон Феодосія – Судак, м. Євпаторія, Сімферополь).

За рахунок суттєвого впливу дренажних вод, зокрема з Північно-Кримського каналу, відбувається опріснення озера Сиваш. Небезпечним об'єктом є розподільча дамба на озері Сасик та Сиваш, яка знаходиться в аварійному стані. За несприятливих погодних умов (сильний вітер, значна кількість опадів) існує загроза її прориву та затоплення території Сакського району, автомобільної і залізничної доріг, а також м. Євпаторія.

Орні землі в Криму схильні до багатьох негативних процесів. В цілому, високий рівень освоєння земельних ресурсів Криму, широке застосування меліоративних заходів сприяє антропогенній еволюції ґрунтового покриву. Еродовані землі займають тепер більше 40% всіх земельних угідь, що використовуються в господарствах Криму, і площа таких угідь продовжує зростати.

У Криму за останні десятиліття прогресує процес втрати гумусу в результаті водної і вітрової ерозії. Це стосується більшої частини Південного регіону України. Найбільше страждають від цих проблем Бахчисарайський, Білогірський, Ленінський, Первомайський, Чорноморський райони.

Значний вплив на природне середовище відбувся із введенням до ладу Північно-Кримського каналу. Проте через його незадовільний технічний стан близько половини води втрачається, підвищується рівень ґрунтових вод, підтоплюються землі, засолюються ґрунти, особливо актуальним це питання є для Джанкойського, Нижньогірського та Ленінського районів.

Потенційними джерелами забруднення земель є споруди, які пов'язані з розвідкою, видобутком, переробкою, зберіганням, транспортуванням та реалізацією корисних копалин. Ця проблема характерна для Бахчисарайського, Ленінського та Красноперекоського районів, Ялтинської, Алуштинської, Судакської та Феодосійської міськрад.

Однією з гострих екологічних і соціальних проблем Криму є проблема утилізації твердих побутових відходів. Щорічно на полігоні-звалища поступає близько 700 тис. м³ відходів. Більше половини існуючих звалищ не відповідає санітарно-технічним вимогам, у ряді міст закінчився їхній термін експлуатації.

На території Криму функціонує 28 офіційно зареєстрованих полігонів і звалищ і ще близько 900 стихійних. Особливо важке становище з утилізацією побутових відходів у містах Сімферополь, Керч, Ялта, Старий Крим, Судак, смт. Коктебель, Октабрьське, Азовське, Багерове.

Місія складування твердих побутових відходів в республіці у більшості є екологічно небезпечними об'єктами, які реально загрожують здоров'ю населення і створюють умови для виникнення інфекційних захворювань. Більшість з цих полігонів вичерпали свої санітарно-технічні та територіальні можливості. Тим часом, щорічно в АРК потребують утилізації понад 2 млн. м³ твердих побутових відходів і їх обсяг постійно зростає. Проблемою залишається збір і вивезення сміття на полігоні. Особливо це стосується невеликих населених пунктів, де цей механізм не є налагодженим.

Таблиця 3. Динаміка основних показників утворення та поводження з відходами (тис. т)

	Утворилось	Утилізовано, оброблено (перероблено)	Спалено
1995	6,9	0,5	0,0
2000	67,9	34,1	0,1
2005	126,3	13,7	0,2
2010	268,5	29,1	1,0
2011	273,9	20,2	0,8
2012	262,2	17,6	1,3

За даними таблиці 3 можна зробити висновок, що протягом 1995 – 2012 років тенденція утворення відходів постійно збільшувалась швидкими темпами, лише в 2012 році ситуація дещо поліпшилась. Протягом цього часу спостерігалась нестійка ситуація зі зміною обсягів утилізації та обробки відходів. Проте ми бачимо, що з кожним роком спалюється все більша їхня кількість, що є досить позитивним елементом у боротьбі з даною проблемою.

Зелені зони та ліси є важливим рекреаційним ресурсом Криму. Однак, площі їх скорочуються приблизно на 7% щорічно через відведення лісових (паркових) ділянок, скверів тощо під забудову. На даний час це є актуальним для великих міст Криму – Сімферополя та Севастополя.

За нашими міркуваннями згідно статистичних даних Державної цільової екологічної програми розвитку Криму («Екологічно безпечний Крим») на 2011 – 2015 роки спостерігатиметься поліпшення екологічної ситуації, зокрема:

- неперевиконання обсягу викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел рівня 2009 року;
- збільшення обсягу утилізації твердих побутових відходів на 15% порівняно з 2009 роком;
- повне знешкодження непридатних для використання хімічних засобів захисту рослин;
- підвищення рівня лісистості території до 12% та заповідності до 10% загальної території Криму;
- зменшення антропогенного навантаження на рекреаційні зони Криму;
- ефективне використання, охорону та відновлення гідромінеральних ресурсів Криму як важливої частини її природно – ресурсного потенціалу. [6]

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, екологічну ситуацію в Криму можна оцінити як напружену, яка характеризується погіршенням стану окремих компонентів навколишнього середовища. Територія півострова багато наділена природними ресурсами (земельними, кліматичними, рекреаційними, мінеральними та ін.), але значний антропогенний вплив та нерациональне природокористування негативно впливають на стан довкілля півострова, а це в свою чергу впливає й на стан здоров'я населення. Найбільш несприятливий екологічний стан відмічається в Армянсько- Красноперекоському, Сімферопольському, Бахчисарайському, Джанкойському, Сакському та Білогірському районах Криму. Морські акваторії курортів Криму також зазнали негативного впливу. Тому необхідно здійснювати політику бережливого ставлення населення до природних багатств регіону, яка полягатиме в максимально ефективному природокористуванні, використанні екологічно чистих засобів на побутовому та регіональному рівнях, а також виділяти кошти з державного бюджету для фінансування витрат на забезпечення відновлення водних, земельних, лісових та рекреаційних ресурсів Криму.

Література.

1. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua/content/nasdopovid2011.html>
2. Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sf.ukrstat.gov.ua/index.htm>
3. Гриценко А.В. Екологічні проблеми Криму та шляхи їх вирішення. / А. В. Гриценко, О. Г. Васенко. // Зб. наук. пр. Укр. наук.-дослід. ін.-ту еколог. проблем. – 2010. - №1. – С. 3-6.
4. Какутич Е. Крим: Цели Развития Тысячелетия: вопросы локализации ЦРТ на примере адаптации седьмой цели «Обеспечение устойчивого развития окружающей среды»/ [Электронный ресурс] / Е.Какутич, Е.Хлобystов, Н.Ситникова. – Симферополь: ИТ «АРИАЛ», 2011. – 156 с. - Режим доступа: http://ndisrp.ucoz.ua/Publication_14_July_2011rus_final_20-07.pdf
5. Національна безпека і оборона. № 10-11 (128-129). Якість життя кримчан: стан, тенденції і проблеми. 2011 р. - К.: Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, 2011. - 72 с.
6. Україна. Кабінет Міністрів. Про затвердження цільової екологічної програми розвитку Криму («Екологічно безпечний Крим») на 2011 – 2015 роки: постанова від 25 травня 2011 р. N 539 // Урядовий кур'єр. - Київ. – 2011. – 4 червня. – С. 21.

References.

1. Derzhavna sluzhba Ukraini z nadzvichainix situacii. [Elektronni resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.mns.gov.ua/content/nasdopovid2011.html>
2. Golovne upravlinnya statistiki v Avtonomnii Respubliki Krim. [Elektronni resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.sf.ukrstat.gov.ua/index.htm>
3. Gricenko A.V. Ekologichni problemi Krimu ta shlyaxi ix virishennya. / A. V. Gricenko, O. G. Vasenko. // Zb. nauk. pr. Ukr. nauk.-doslid. in.-tu ekolog. problem. – 2010. - №1. – S. 3-6.
4. Kakutich E. Krym: Celi Razvitiya Tysyacheletiya: voprosy lokalizacii CRT na primere adaptacii sed'moi celi «Obespechenie ustoichivogo razvitiya okruzhayuschei sredy»/ [Elektronni resurs] / E.Kakutich, E.Xlobystov, N.Sitnikova. – Simferopol': IT «ARIAL», 2011. – 156 s. - Rezhim dostupa: http://ndisrp.ucoz.ua/Publication_14_July_2011rus_final_20-07.pdf
5. Nacional'na bezpeka i oborona. № 10-11 (128-129). YAkist' zhittya krimchan: stan, tendencii i problemi. 2011 r. - K.: Ukrain's'kii centr ekonomichnix i politichnix doslidzhen' imeni Oleksandra Razumkova, 2011. - 72 s.
6. Ukraina. Kabinet Ministriv. Pro zatverdzhennya cil'ovoi ekologichnoi programi rozvitku Krimu («Ekologichno bezpechnii Krim») na 2011 – 2015 roki: postanova vid 25 travnya 2011 r. N 539 // Uryadovii kur'єr. - Kiiv. – 2011. – 4 chervnya. – S. 21.

Стаття надійшла до редакції 03.07.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"